

Makalenin Türü/ Article Type : Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi/ Date Received : 15.10.2025
Kabul Tarihi/ Date Accepted : 11.12.2025
Yayın Tarihi/ Date Published : 31.12.2025
Yayın Sezonu/ Pub Date Season : Güz/ Fall

Tek Parti Döneminde Ankara Esnaf Cemiyetleri (1935-1936)

İbrahim Halil TANIK*

Anahtar Kelimeler:

Esnaf Cemiyetleri,
Ankara,
Tüccarlar,
Meslekler,
Ekonomi

ÖZ

Devletlerin gelişimi için dâhili ve harici ticaretin bir düzen ve disiplin içerisinde ilerlemesi büyük önem taşır. Mesleki gelişim, tüketici hakları, vasıflı personel yetiştirme gibi konularda bireysel çabalar zamanla yeterli olmayabilir. Böyle zamanda, teşkilatlanma kurum ve mesleklerin kalitesinin artırılmasına katkı sunar. Teşkilatlanma hususunda önceki dönemlerden de edinilen tecrübeler sonraki gelişmelere ayrı bir zenginlik katmaktadır. Tek Parti döneminde Türkiye’de bu konuya hassasiyetle yaklaşmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi’nin iktidar olduğu dönemde cemiyetlerin gelişimde parti olarak destek olunmaya çabalanmıştır. Bu sebeple çalışma, Ankara’da esnaf cemiyetlerini incelemeye odaklanmıştır. Çalışmada daha çok Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri’nden edinilen belgeler kullanılmıştır. Ayrıca içeriğe destek olması hasebiyle araştırma inceleme eserlerden yararlanılmıştır. Esnaf cemiyetlerinin meslek kollarının çeşitli olduğu, çoğu cemiyetin tek meslekten oluştuğu, üyelerin isim ve adres bilgilerinin kayıtlı olduğu, cemiyetlerin gelir-gider dengesinin korunmaya çalışıldığı, çalışan haklarının korunmaya ve eğitime önem verildiği ve cemiyetlerin ticaret odaları nezdinde teftiş edildiği çalışmanın bulguları arasındadır. Bu süreçte partinin aktif rol alma politikaları çalışmanın sonuçları içerisinde yer almaktadır.

Ankara Tradesmen's Organizations in the Single-Party Period (1935-1936)

Keywords:

Tradesmen
Associations,
Ankara,
Traders,
Occupations,
Economy,

ABSTRACT

For the development of states, it is crucial that domestic and international trade proceed in an orderly and disciplined manner. Individual efforts in areas such as professional development, consumer rights, and the training of qualified personnel may not be sufficient over time. In such times, organization contributes to improving the quality of institutions and professions. Experiences gained from previous periods in organizational development enrich subsequent developments. During the single-party era, Turkey approached this issue with sensitivity. During the Republican People's Party's (CHP) rule, efforts were made to support the development of societies as a party. Therefore, the study focused on examining tradesmen's societies in Ankara. Documents obtained from the State Archives of the Republic of Turkey were primarily used in the study. Additionally, research and review works were utilized to support the content. The study's findings include that tradesmen's associations have diverse professional branches, most associations are composed of a single profession, members' names and addresses are recorded, the associations strive to maintain a balance between income and expenditure, prioritize protecting employee rights and training, and are subject to inspection by chambers of commerce. The study's findings also suggest that the party plays an active role in this process.

* Doç. Dr. Harran Üniversitesi, ihalitani@harran.edu.tr, 0000-0003-1614-3279

1. GİRİŞ

Bir devletin siyasal varlığı uluslararası alandaki tezahürünün önemli bir aşamasıdır. İktisadi inkişaf, siyasal gelişmenin tamamlayıcı unsurlarındandır. İç ve dış siyasette meşruiyetini sağlamayı müteakip, ekonomiyi önemli bir konumda değerlendirmek gerekir (Whatmore, 2024: 127). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından, yönetim farklı yönlerde gelişmeyi hedef edinmiştir. Bu önemli alanın tasarlanması, yönetimin önemli bir uğraşı olmuştur. Nitekim ekonomik süreç ve unsurların niteliklerinin belirlenmesi kritik bir adımdır. Bu sebeple ekonomiyi daha somut bir zeminde değerlendirmek, tanımlamak ve tasnif etmek yerinde bir çabadır (Weber, 2020: 110). Böylece iktisadi tekâmülün önemli bir safhası gerçekleştirilir.

Türkiye'de iktisadi konuları merkeze alan anlayış henüz erken dönemde kendini göstermiştir. Devletin ekonomide öncü olması, aynı zamanda liberal bir düzenin olması ülkenin kalkınması için sunulan reçetelerden birisiydi. Ancak bu düzenin İngiltere'de olduğu gibi değil henüz sanayileşmemiş bir ülke olan Türkiye'de özel girişimler devlet tarafından desteklenmeliydi (Parla, 1993: 193-194). Bu destek sadece finans olarak değil aynı zamanda tüccarın kurumsallaşması ve milli burjuvazinin gelişmesini teşvik etmekte (Toprak, 1995: 86-87). Lozan görüşmeleri devam ederken, İzmir'de toplanan kongrede, ekonomik gelişmenin genel çerçevesi çizilmiştir. Bu çerçevede özellikle planlı ve milli iktisat politikaları ön plana çıkmıştır. Pek çok yönden hangi adımların atılması gerektiği belirtilirken, meslek gruplarının tanımlanması, teşkilatlanması ve dayanışmanın sağlanması önemli bir yer tutmuştur (Ökçün, 1968: 88). Bilhassa Mustafa Kemal Paşa "siyasi ve askeri başarıların iktisadi başarılarla taçlandırılması gerektiği" (Atatürk, 1997: 111) yönündeki söylemi, bu anlayışın ilerleyen dönemlerde etkili olacağına işarettir. Buradan hareketle erken cumhuriyet döneminde, tek partili iktidarın sonuna kadar işletmelerin sayısı artmış, üretim çeşitlenmiş ve ticaret İstanbul, İzmir ve Ankara gibi şehirlerin çevresinde toplanmıştır. Toplam istihdam 1927'de 389 bin kişiden %63'lük bir artışla dönem sonunda 630 binlere çıkmıştır (Tezel, 2002: 281). Bazı illerde işçi ve esnaf cemiyetleri kurulmuştur. Örneğin 1935 yılında İzmir'de İşçi ve Esnaf Birliği kurulmuştur (Varlık, 1997: 201). İstanbul'daki cemiyetler kuruluşu önceki düzenin de sağladığı avantajla inşa edilmiştir (Süt, 2021: 194-195). İstanbul Esnaf Cemiyeti, 30 Mayıs 1952 tarihinde İstanbul Ticaret Odası adını almıştır (Çavdar, 2008: 3). Malatya esnaf cemiyetleri de önemli bir potansiyele sahip olarak varlık göstermiştir (Adıttar, 1996: 33).

Türkiye ekonomisindeki bu yükseliş önemli bir süre devam etmiştir. Farklı iş kolları ve meslek gruplarında kurumların sayısı ve nüfusun artışı ülkenin gelişimi açısından belirgin göstergelerdir (Çavdar, 2003: 223). Gelişmelerin hızlandığı bir dönemde olumsuz bir dış gelişme yaşanmış, 1929 yılında Amerika'da gerçekleşen buhran pek çok ülkeye olduğu gibi Türkiye'ye de sirayet etmiş ve ülke yönetimini bu konuda tedbirler almaya sevk etmiştir (Tekeli-İlkin, 1977: 83). Zaten ekonomik ilerlemenin henüz sistemleşmediği dönemde Türkiye, iktisadi politikalarını daha çok korumacı, devletçi yöntemler lehine geliştirmek zorunda kalmıştır (Pamuk, 2018: 188). Zira Türkiye'de 1929 yılına kadar uygulanan Liberal Ekonomi Politikasından vazgeçilmiştir (Sarıçoban, 2020: 225). Artık planlı sanayi hamlelerinin devlet politikası olduğu 1934-1939 yılları arasında Türkiye birçok sektörün eş güdümlü ilerlemesini hedef edinmiştir (Boratav, 2005: 70). Özellikle iş kollarının teşkilatlanması ve disiplin içerisinde ahenkle çalışması için çaba sarf edilmiştir.

Esnaf ve diğer iş kollarının bir çatı altında toplanması ve inkişafı için cemiyetlerin, ekonomistler ve alan uzmanları liderliğinde kurulması öngörülmüştür (1930 Sanayi Kongresi Raporları, 1930: 720-721). Cemiyetlerin hukuki altyapısı oluşturulmasına öncelik verilmiştir. 20 Ocak 1924 tarihinde esnaf cemiyetleri kanunuyla ilgili bir layiha Meclis'e sunulmuştur (BCA, 30.10.0.0/19.110.4 Ek. 2). Karada olduğu gibi denizcilikle ilgili cemiyetler de aynı talimatnameye uyulacaktı (BOA, DH.UMVM), 88-55. 17 Eylül 1925 tarih ve 2611 sayılı kararla Esnaf Cemiyetleri Talimatnamesi yürürlüğe konmuştur (BCA, 30.18.1.1/16.64.9, Ek. 3). Kurumsal adımlardan birisi olarak, 21 Ocak 1928 tarihinde Ticaret ve Ziraat Vekâletleri birleştirilerek, İktisat Vekâleti teşkil edilmiştir (*Resmi Gazete*, 21 Ocak 1928, Sayı. 793). İcra Vekilleri Heyeti Başkanı sıfatıyla Ali Fethi Bey, hükümet programında bu konuya temas etmiştir. Trabzon'da bir ticaret mektebinin açılmasından, Avrupa ile ticaretin gelişmesine ve Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odalarının daha aktif hale getirilmesi, Türk sanayicilerinin desteklenmesi; sanayi mekteplerinin geliştirilmesi ve işçilerin hukukuna dair kanuni zorunlulukları ifade etmiştir (TBMM Zabıt Cerideleri, 1961: 425-426). Bu konuşmada yeni kuruluşların oluşmasına işaret edildiği gibi mevcutların da millileştirilmesine dikkat çekilmiştir.

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası 1880'den itibaren aktif olmakla beraber daha çok yabancıların kontrolündeydi, dahası oda kayıtları Fransızca yazılıyordu (Tekerek, 2023: 133). Bu yabancı kontrolünde yerli ve milli bir programın gelişmesi mümkün görülmemiştir. Bu problemleri çözmek amacıyla kanuni bir adım gerçekleştirilmiştir. TBMM'de 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu 8 madde olarak kabul edilmiş ve 2 Mayıs 1925 tarihi *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe konmuştur. Kanunda odaların kuruluşu, teşkilatlanması, görev ve sorumluluklarına yer verilmiştir (*Resmi Gazete*, 2 Mayıs 1925, Sayı. 99). Böylece meslek kuruluşlarının tüzel kişiliği ve hukuki temeli oluşturulmuştur.

Bürokratik gelişmeler olumlu yönde ilerlerken, düzensiz bir ilerlemenin olumsuzlukları sık sık kayıtlara yansımıştır. Meslek grupları ve esnafların bir çatı altında birleştirilmediği dönemlerdeki sıkıntılar da iktidarın dikkatini çekmiş ve hükümet bu konuda daha sıkı çalışması gerektiğine işaret etmiştir. Özellikle işbirliği, nitelikli eleman yetiştirme, tüketici hakları ve uluslararası düzeyde akredite markalar oluşturma noktasında teşkilatlanmaya odaklanılmıştır. Böyle bir yapılanmanın gelişmediği dönemde önceki dönemden kalma düzen, ürünün fiyat ve kalitesinin belirlenmesinde Anadolu'da uzun bir dönem etkili olmuştur. Daha çok büyük şehirlerde teşkilatlanan meslek grubuna göre birimler kurulmuştur (Kazıcı, 1988: 540). Ancak bu teşkilatın bir dönem işlerliği kaliteli olsa da zamanla denetimsizlik, liyakatsiz personel ve hukukun işletilmemesi, sistemin tahrip olmasına neden olmuştur.

1.1. Kuramsal Çerçeve ve Metodoloji

Çalışmada ekonomik teşkilatlanmanın ülke yönetimine katkısı ve iktidarın bu teşkilatlanmanın gerçekleşmesi için çabaları konu edinilmiştir. Ayrıca bu çabalar sonucu kurulan cemiyetlerin meslek grupları, üyeleri, adresleri, gelir-giderleri, personel sayıları çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmanın kapsamı çerçevesinde esnaf cemiyetleri Ankara ili özelinde incelenmiştir. Tek parti döneminde esnaf cemiyetleri Ankara'da teşkilatlanmayı büyük oranda başarmış, farklı meslek kolları sürece katılmış ve bu gerçekleşirken iktidar cemiyetlerle bağ kurabilmiştir.

Ankara ve esnaf cemiyetleriyle ilgili daha önce farklı araştırma eserler üretilmiştir. Güven Dinçer'in "Ulus'tan Samanpazarı'na Anafartalar Caddesi'nin Öyküsü" başlıklı çalışması bölgeyi görsellerle tanıtmıştır (Dinçer, 2014). Çağlar Solmaz'ın "Atatürk Döneminde Ankara Belediyesi (1923-1938)" başlıklı çalışması daha çok Ankara belediyesinin sorumluluk alanlarında Nevzat Tandoğan'ın başkanlığı dönemine odaklanmıştır (Solmaz, 2023). Emre Kavak'ın "Ankara'nın İktisadi Tarihine Dair Bir Tetkik: Ankara Ticaret Odası Örneği 1938-1950" başlıklı çalışması, Ankara Ticaret Odası'nın kuruluşu ve 1945-1949 yılları arası faaliyetlerine odaklanmıştır (Kavak, 2015).

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kapsamında tema odaklı belge analizi deseni uygulanmıştır. Çalışma daha çok Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivinde yer bilgisi (kutu, gömlek, sıra numarası) 594-52-2 olan kaynağa isnat eder. Bu kaynaktan başka arşiv belgeleri incelenmiş, içerikleri analiz edilmiştir. Ayrıca muhtelif telif eserlerden yararlanılmıştır. Belgelerin sınırlılığına uyularak Ankara'da esnaf cemiyetlerinin durumu 1935-1936 yıllarında irdelenmiştir. Bu anlamda çalışma literatüre katkı sunmayı amaçlar. Çalışmanın savunusu ilgili yıllarda Ankara'da pek çok esnaf cemiyetinin kurulduğu ve onaylandığıdır. Şehirde farklı meslek dallarını kapsadığı, üyelerinin ortalama dokuzar kişiden oluştuğu, üye adresleri, hangi mevkiinin daha çok kullanıldığı, üyelerin işyeri sahibi veya kiracı olduğu gibi bulguları okuyucuya sunar.

1. Tek Parti Döneminde Esnaf Cemiyetlerine Yaklaşım

Tek parti -Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)- döneminde Türkiye'de ülke yönetimi hemen her alanda varlığını hissettirmeye çabalamıştır (Tunçay, 1981: 19-20). Bu alanlardan birisi esnaf cemiyetlerini dizayn etmektir. Türk milli burjuvazisi oluşturma ama bunu partili olarak gerçekleştirme ilkesi üzerinde durulmuştur (Keyder, 251-252). Burada Türk işveren ve işçisinin ulusal iktisat için faydalı bir kurum halinde teşkilatlandırılması ön görülmüştür (Kazgan, 2017: 48). Parti programında da bu konuya yer verilmiş ayrıca parti-devlet bütünleşmesinin bir ayağı olarak düşünülmüştür (TBMM Zabıt Cerideleri, 1937: 23-24). Partinin toplumun tüm kesimlerini kontrol altına alma politikası içinde işçi ve esnaf örgütlenmeleri de nasibini almıştır (Uyar, 1997: 15). İşçi ve esnaf örgütlenmelerinin partinin güdümünde gerçekleşmesi için çaba sarf edilmiştir (Gülmez, 1985: 103). Meslek grupları avukatlar, doktorlar, dişçiler, eczacılar gibi bazı serbest meslek erbabı mecburi olan kendi özel kurumlar ile örgütlenmiştir. Keza ziraat mesleğinde çalışanlar, zirai kredi kooperatifleri ve satış kooperatifleri kanunları ile teşkilatlandırılarak mesleklerinin menfaati ve inkişafına imkân bulmuşlardır. Geri kalan vatandaşların emekleriyle hayatlarını kazanmaya mecbur olanlar da örgütlenilmek istenilmiştir. Bu itibarla küçük sanat, hizmet ve ticaret erbabının cemiyet potansiyelinin sınırlı olmaması planlanmıştır (BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 32). 1930 yılında Esnaf Cemiyetleri Talimatnamesinde yapılan değişikliklerle, cemiyetlerin işleyişine kolaylık kazandırılmakla beraber partililerin cemiyet yönetiminde olmaları tavsiye edilmiştir (BCA, 490.1.0.0/1.4.1, Ek. 1-4). Bu gelişmeyle meslek çeşitliliği zenginleştirilmiş, ayrıca meslek mensuplarının hakkını korumak ve eğitim olanakları sağlanması için adımlar atılmıştır.

Çırak yetiştirmek, beden ve iş sağlığını korumak için esnafa bazı mecburiyetler getirilmiştir. Bu gibi mecburiyet esasları borçlar kanununda yer almaktaydı. Bu konu ile ilgili Borçlar Kanunu madde numaraları 313, 318, 330, 332, 334'tür (*Resmî Gazete*, 8 Mayıs 1926, sayı. 366). Çırak yetiştirmek hususunda işverene yüklenecek mecburiyetlerden birisi de gece veya

akşam dersleri veren basit meslek sahipleri tesisine yardım etmek ve çırakların dersleri takip etmesine destek olmaktır. Bu gelişmeler kaydedilirken başka ülkelerdeki örneklerle müracaat edilmiştir. Fransa'da 1919 yılında bir kanunla, 18 yaşından küçük olan amele ve çırakların bazı mıntıkalarda açılan meslek okullarına devam etmeleri mecburi kılınmıştı. Keza Almanya'da da haftada 8 saat çırak okullarında devam mecburi tutulmuştur. Okulda geçen saatler, işyeri mesai saatlerine dâhil edilmiştir. Avusturya'da, Norveç'te ve Danimarka'da çıraklarla ilgili gelişmeler buna benzer şekilde kaydedilmiştir (BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 36). Düzenlemeler gerçekleştirilirken, esnaf cemiyetlerinin amaçları belirlenmiştir.

Esnaf cemiyetleri, esnafın himayesi, denetlenmesi ve mesleklerinin ilerlemesini amaç edinmiştir. Aynı zamanda tüketici menfaatine göz önünde bulundurulmuştur. Esnaf teşekküllerinin ilk kademedan itibaren derece derece yükselmesinde cemiyet mevzuatı ve bütçesine uyumlu olması gerekiyordu. Yine cemiyet, bağlı kuruluşların mali politikasının mevzuata uygun olup olmadığını tasdik etmek, bütün hesaplarını kontrol ve bu konudaki şikâyetleri tetkik etmek hakkına sahipti (BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 43). Bir cemiyetin, federasyon ve konfederasyon gelirleri nispetinde, muhtelif giderleri önceden tahmin edilemeyebilirdi. Ancak bu hususta bir masraf sınırlılığı belirlenmiştir. Genel olarak idare masraflarının mümkün mertebe az olması ve örneğin gelirin %20 sini geçmemesi öngörülmüyordu (BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 44). Masrafların giderilmesi için ödemelerin düzenli toplanması önemli bir konuydu.

Esnafın, cemiyete vereceği aidatın kolaylıkla tahsil edilmesi için çözümler aranmıştır. Bunun için esnaf odaları teşkil etmek ve böylece ticaret odalarında olduğu gibi, aidatın tahsiline resmi bir mahiyet kazandırarak, aidatını vermeyenlerin işten men edilmeleri kararlaştırılmıştır. Esnaf yardım sandıklarında biriken aidatın tahsili bu gibi sandıkların kamu menfaatlerine hizmet etmesine katkı sağlamıştır. Denetim mekanizması düşünülmüş ve devletin nakdi iştiraki ve murakabede bulunacağı göz önünde tutulmuştur. Ayrıca 1924 yılında yürürlüğe konan Tahsili Emval Kanunundan tahsilatın gerçekleşmesi hususunda yararlanılması planlanmıştır (BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 45). Bu süreç yürütülürken CHP yönetimi, cemiyetlerle ünsiyetini güçlendirmek için çaba sarf etmiştir.

Parti yönetimi, esnafın partiye bağlılığını artırmak için bazı işlerinde kolaylık sağlamıştır. Bunun için parti teşkilatlarının cemiyetler ve mensupları yararına kullanılması kararlaştırılmıştır. Partiyeye bağlılık, partinin taşra teşkilatının destekleriyle mümkün olabilirdi. Esnafın uğraşları içerisinde yükünün hafifletilmesi sağlanabilirdi. Öncelikle esnaf cemiyetleri, problemlerini daima serbestçe görüşebilmeli ve her zaman hükümete iletebilmeliydi. Taşradaki parti teşkilatı, bu müracaatları dikkatle ve süratle incelemeli, hızlı ve somut bir şekilde esnaf teşkilatına kısa bir zamanda cevaplamalıydı. Partinin taşra teşkilatları uygun bulduğu çözümlemeler için hem esnaf cemiyetlerine haber vermeliydi. (BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 46). Bundan başka parti yönetimi personel desteği ve kültürel faaliyetler konusunda destek olabilirdi.

Cemiyetleri partiye bağlayacak başka bir pratik yol da -ki esasen Halkevleri bunu birçok yerlerde yapıyordu- (Hasar, 2022: 222) esnaf cemiyetleri inkişaf edene kadar, onlara toplantı yeri verilmesi, parti üyelerinden yeteneği olan kimselerin kâtip ve muhasip olarak ücretsiz katkı sağlamasıydı. Ayda bir defa mesleğe ait konferanslar verilmesi ve yine senede en az iki kere her vilayet merkezinde Darülbedayi temsilcileri ve konserler düzenlenerek, esnaf cemiyetleri

müntesiplerine ve ailelerine bedelsiz veya çok uygun ücretle biletler gönderilmeliydi (BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 47). Cemiyetler arası müsabakalarla ödüllendirmeler de partiye bağlılığı artırma ve teşkilatlanmayı teşvik etme yöntemi olarak düşünülmüştü.

Her muntikanın esnaf teşkilatı arasında mesleğe ait müsabakalar açılmasına öncülük etmek ve birincilik kazananlara, Atatürk'ün fotoğrafı, küçük heykeli veya ciltlenmiş Nutuk veya buna benzer başka bir eser, partinin tertip edeceği merasimle ve partinin hediyesi olarak dağıtılacaktı. Esnafın bir merci tarafından idare edilebilecek işleri, ustalık ve kalfalık ehliyetleri, kadro tespiti, seçim ve bütçe işleri, anlaşmazlıkların çözümü, (BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 48) narh, tarife ve ücret tespitinde esnaf teşekküllerinde yetki vermekle beraber; kamu menfaati bulunduğu takdirde belediyelerin murakabe ve müdahalesi gerekliydi. Büyük şehirlerde esnaf odaları teşkili diğer yerlerde ticaret odalarının, olmayan yerlerde belediyelerin bu konuda yetkili merci olmaları uygun görülmüştü (BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 49). Böylece hem esnaf odalarının teşkilatlanma problemine katkı sunulabilir hem de iktisadi gelişmelere partinin dâhil olması mümkün olabilirdi.

2. Ankara'da Kurulan Esnaf Cemiyetleri

Türkiye'de 1930'lu yıllarda esnaf cemiyetlerinin gelişmesi ve korunması için yürütülen bu çabaların etkisiyle başkent Ankara'daki durum kayıt altına alınmıştır. 1934 yılına gelindiğinde farklı meslek gruplarının bir çatı altında birleşmesi mümkün olmuştur. Cemiyetlerin adları, esnaf sayıları ve benzeri bilgileri tablolar halinde sunularak üzerinde değerlendirme yapılabilme imkânı doğmuştur.

Cemiyetlerin kayıtlarının alınmasında farklı yönlerin de değerlendirilmesi daha fazla içerik oluşturulmasına yardımcı olmuştur. Cemiyetlerin sınıflandırılması daha çok meslek gruplarının bazen bir bazen de birden fazla mesleğin bir araya getirilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Cemiyetler daha çok tek meslek grubu üzerinde yoğunlaşmıştır.

Tablo 1. Cemiyetlerin Bilgileri

Sıra No	Cemiyetin Adı	Esnaf Sayısı	Müstahdem Sayısı	Toplam	Onay Durumu
1	Fotoğrafçılar	1013	235	1248	Onaylı
2	Şoförler	745	00	745	Onaylı
3	Marangoz ve Doğramacılar Cemiyeti	643	00	643	Onaylı
4	Taşçı ve Duvarcılar Cemiyeti	471	00	471	Onaylı
5	Sepetçiler	385	148	533	Onaylı
6	Demirci ve elektrikçileri	381	00	381	Onaylı
7	Bakkallar	313	525	838	Onaylı
8	Sıvacı ve Boyacılar	231	00	231	Onaylı
9	Kahveciler	191	925	1116	Onaylı
10	Kasaplar	171	242	413	Onaylı
11	Bahçıvan	150	20	170	Onaylı
12	Lokantacılar	148	1815	1963	Onaylı
13	Berberler	134	00	134	Onaylı
14	Terziler	124	235	369	Onaylı
15	Mahrukatçılar	104	00	304	Onaylı
16	Hırdavatçılar	103	00	103	Onaylı
17	Manifaturacı ve tuhafiyeciler	99	00	99	Onaylı
18	Otelciler	75	382	457	Onaylı
19	Debbağlar	25	00	25	Onaylı
20	Fırıncılar	19	229	248	Onaylı
	Toplam	4552	4521	9073	

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 72.

Ankara’da cemiyetlerin meslek kollarına göre farklılıklarının kayıt altına alınmış olması çeşitlilik, dayanışma ve takip edilebilir olduklarına işaret eder. Mal ve hizmet sektörleri 20 ana kategoride değerlendirilmiştir. Bakkal, otelci, fırıncı, kasap vb. esnafının bağlı olduğu cemiyetlerin esnaf sayılarındaki yoğunluğu verilere yansımıştır. En kalabalık esnaf grubu fotoğrafçılardır. Onları şoför, marangoz ve taşçılar cemiyeti izlemiştir. En az esnaf sayısı fırıncılar cemiyetine aittir. 16 meslek grubunun esnaf sayısı 100’ün üzerinde olup sadece 4’ü 100’den azdır.

Cemiyetlerin bazılarının personel sayıları da kaydedilmiştir. Bu alanda en çok müstahdem, lokantacılar cemiyetinde mevcuttur. 1800’den fazla kayıtlı personelle Ankaralıları hizmet eden lokantacılar, toplam sayının %20’sini oluşturmuştur. En az personel sayısı sepetçiler cemiyetinde kaydedilmiştir. Bazı meslek gruplarında personel sayıları hakkında bilgi mevcut değildir.

Tablo 2. 1935 Senesi Esnaf Cemiyetleri Bütçelerine Konulan Tahmini Gelir ve Gider Durumları

Sıra No	Cemiyetin Adı	Gelir (TL)	Gider (TL)	Onay Durumu
1	Sebzeciler	6258	6258	Onaylı
2	Şoförler	2696	2696	Onaylı
3	Kasaplar	1953	1953	Onaylı
4	Bakkallar	1344	1344	Onaylı
5	Taşçılar	1273	1273	Onaylı
6	Marangozlar	1130	1130	Onaylı
7	Manifaturacılar	1122	1122	Onaylı
8	Bahçıvanlar	1109	1109	Onaylı
9	Tabaklar	1065	1065	Onaylı
10	Fırıncılar	1047	1047	Onaylı
11	Lokantacılar	1010	1010	Onaylı
12	Demirciler	830	804	Onaylı
13	Mahrukatçılar	804	804	Onaylı
14	Hırdavatçılar	718	718	Onaylı
15	Kahveciler	664	664	Onaylı
16	Otelciler	650	650	Onaylı
17	Berberler	504	504	Onaylı
18	Terziler	448	448	Onaylı
19	Sıvacılar	362	362	Onaylı
20	Fotoğrafçılar	0	0	Onaylı
	Genel Toplam	25337	25337	Onaylı

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 73.

Cemiyetlerin varlığını devam ettirmesi ve dayanışma amacıyla 1935 yılında esnaflardan aidat toplanmıştır. Bu aidatların, cemiyetlere göre tasnif edilerek hem kayıtların doğruluğu hem de işleyişin güvenilirliği sağlanmıştır. Bütün cemiyetlerin gideri kadar geliri yaklaşık olarak belirlenmiştir. Esnaf cemiyetleri arasında en çok tahmini gelir sebzciler cemiyetine ait olduğu tespit edilmiştir. Onu şoför, kasap ve bakkal cemiyetleri takip etmiştir. 11 cemiyet gelirinin tutarı bin liranın üzerinde olup sadece fotoğrafçılar cemiyetinin geliriyle ilgili bir bilgi mevcut değildir.

Tablo 3. Esnaf Cemiyetlerinin Bazı Kalemlerde Net Masrafları

Masraf Türü	Aylık	Yıllık
Cemiyetlerin müşterek muhasebesini tutmak için memur ve müstahdemlere verilen ücreti	320	3840
Esnaf cemiyetlerinin bina kirası	100	1200
Cemiyetlerin ortak muhasebe masrafları tutarı	30	360
Toplam	450	5400
Şoförler cemiyeti kâtip ücreti	60	720
Şoförler cemiyeti odacı ücreti	30	360
Şoförler cemiyeti bina kirası	25	300
Toplam	115	1380
Fırıncılar cemiyeti muhasip ve kâtip ücreti	30	360
Fırıncılar cemiyeti tahsildar ücreti	30	360
Toplam	60	720
Kasaplar cemiyetinin korta bekçisi ücreti	15	180
Bakkallar cemiyeti tahsildarı ücreti	30	360
Sebzeciler cemiyeti odacı ücreti	30	360
Bahçıvanlar cemiyeti bina kirası	10	120
Bahçıvanlar cemiyeti kâtip ücreti	15	180
Toplam	100	1200

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 74

Ankara'daki cemiyetlerin verimliliği, dayanışmanın artırılması ve masraflarının azaltılması için bazı kalemlerde farklı uygulamalara gidilmiştir. Bazı cemiyetlerde müşterek personel istihdam edilerek tasarrufa gidilmiştir. En çok tutar, kayıtların tutulması için harcanmıştır. Ayrıca esnaf cemiyetinin kirasına aylık 100 lira ödenmiştir. Bazı cemiyetlerin ferdi giderleri mevcuttur. Örneğin şoför, fırıncı, kasap, bakkal, sebze ve bahçıvanlar cemiyetlerinin aylık ve yıllık masrafları kayıt altına alınmıştır. Bu cemiyetlerden şoförler ve bahçıvanlar cemiyetlerinin kiralari 10 ile 25 lira arasında değişmektedir. Kâtip ve tahsildar gibi personellere ödenen ücretleri de tespit edebilmek mümkündür. Yaklaşık bir kira bedeli kadar bu kişilere ödeme yapılmıştır.

2.1. Cemiyetlerin İdare Heyeti Üyeleri ve Adresleri

Ankara'da bulunan esnaf cemiyetleriyle ilgili bilgiler üye sayısı, gelir ve giderleriyle sınırlı değildir. Tablo 1'de aktarıldığı gibi 20 farklı meslek grubu cemiyetinin üye bilgileri mevcuttur. Burada üyenin adı, görevi ve üyelerin beyan ettikleri adresleri kaydedilmiştir. Bazı üyelerin adı ve soyadı bazılarının sadece adı kaydedilmiştir. Cemiyet üyeleri erkeklerden oluşmuştur. Bir reis ve sekiz üyeden toplam dokuz kişilik cemiyet bilgileri aşağıda tablolar halinde belirtilmiştir.

Tablo 4. Marangoz, Doğramacı ve Dülgerler Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Adresi
Mahmut	Reis	Çıkırkçılar yokuşunda marangoz
Şaban	Üye	Hacı Bayram caddesinde marangoz
Ziya	Üye	Akköprü caddesinde Suhulet fabrikası sahibi
Kayserili Fevzi	Üye	Akköprü Başlangıç fabrikasında marangoz.
Mehmet	Üye	Akköprü Başlangıç fabrikası sahibi.
Süleyman	Üye	Çıkırkçılar yokuşunda Güzel İş Marangoz evi
Haydar	Üye	İcra dairesi karşısında Bozkurt atölyesi sahibi
Emin	Üye	Akköprüde Sebat fabrikasında marangoz.
Ali	Üye	Cebecide dülger.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 59.

Marangoz, doğramacı ve dülger cemiyeti reisi Mahmut Bey'dir. Üyelerin sadece adlarına ulaşıldığı bilgilerde, adresleri de mevcuttur. Üyelerin adresi birbirine yakındır. Genellikle esnaflar Akköprü'de faaliyet göstermişlerdir. Buradan başka Çıkırkılar, Cebeci, Hacı Bayram ve İcra dairesi mevkilerinde marangoz cemiyeti üyeleri mevcuttur. Bu cemiyetin kapsamı üçe bölündüğü için üyeleri tanımlaması da marangoz ve dülger olarak beyan edilmiştir. Çıkırkılar kavşağında farklı sektörde faaliyet gösteren esnaflar - hekimler ve tıbbi laboratuvarlar ile tüccar terziler- da mevcuttu (Dinçer, 2014: 47).

Tablo 5. Taşçı, Duvarcı ve Betonarmeciler Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Adresi
Tahsin Kentkuran	Reis	Belediye mimarı
Ayetullah Çınar	Üye	Hacı Bayram Ülker sokağında 19 numaralı ev.
Hamdi Yürüdan	Üye	Fevzipaşa mahallesi 15 numaralı ev.
Murad Yapıcıoğlu	Üye	Nazım Bey mahallesinde 8 numaralı ev.
Recep Özalp	Üye	Hamam önünde Ekmeş sokağında 61 numaralı ev.
Hasan Kayaman	Üye	Yapı okulu talebesinden 60 Numaralı
Bahtiyar Bükes	Üye	İsmet Paşa mahallesinde taş tepe sokağı 1 numaralı ev.
Mehmed Ali	Üye	Çankırı caddesinde Kalfa
Ziya	Üye	İtfaiye meydanında Muzayıkçı

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 9.

Ankara'da cemiyet kurarak teşkilatlanan sektörlerden birisi, kentleşmeyle ve yapılaşmayla meşgul olanlardı. Taşçı, duvarcı cemiyetinin reisliğini yürüten belediye mimarı olması da önemlidir. Kamu-özel işbirliğinin tesisi açısından bu iş birliği kayda değerdir. Hatta işiyle bütünleşmenin bir örneği olarak cemiyet reisinin soyadı "Kentkuran"dır. Dokuz kişilik yönetim kadrosunda cemiyet üyelerinin ev adreslerine dair bilgiler mevcuttur.

Tablo 6. Sıvacı, Boyacı, Nakkaş ve Kalemkârlar Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Adresi
Boyacı Remzi	Reis	İsmet paşa mahallesi uzun yol Ulucak sokağında 1 numaralı ev.
Mehmet Yorulmaz.	Üye	Koyunpazarında Ağazade hanında 36 Nu.lu odada
Osman Taştın	Üye	Koyunpazarında Ağazade hanında 51 numaralı odada
Ömer Ünal	Üye	Koyunpazarında Ağazade hanında 51 numaralı odada
Fethullah Demiray	Üye	Ulucanlarda batı yol sokağı numara 4
Mehmet Tokhan	Üye	Ağazade hanında 36 numaralı oda.
İsmail Kılıç	Üye	Koyunpazarında Ağazade hanında 4 numarada.
Küçük Ahmet	Üye	Tabakhanede Cicioğlu sokağında 6 numarada
Şaban Özkan	Üye	Saman pazarında Gündoğdu kiraathanesinde

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 9.

Şehrin yapılaşmasında katkısı olan ve beden gücüyle çalışanların bir cemiyeti mevcuttu. Sıva, boya benzeri işleri yürütenlerin cemiyeti, daha çok el becerisiyle öne çıkmaktadır. Bir önceki cemiyetle koordineli olarak çalışanların kurduğu bu cemiyet üyelerinin adresleri daha çok iş adresleridir. İşyeri adresleri daha çok oda olarak adlandırılmıştır. Ayrıca kiraathane, han gibi mekânlar da adres olarak gösterilmiştir. Beden gücüyle çalışmaları ve iş yeri zorunluluğu olmamaları bu anlamda değerlendirilebilir. Daha çok Koyunpazarı mevkiinde bulunan sektör çalışanları, şehrin farklı bölgelerinde bulunsa da müşterek bir oluşuma dâhil olmuşlardır. Üyelerin belirttikleri adresler aynı zamanda o mevkiinin ilerleyen dönemlerde aynı meslek ve anlamlarda adlandırılmasında etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 7. Demir, Elektrik, Su ve Kaloriferciler Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Adresi
S. Çelikkol	Reis	Halaç Mahmud Mahallesinde Bozkurt Demir atölyesi sahibi
Sarıyarlı Mehmet	Üye	Albayrak caddesinde Özdemir evi sahibi
Dökmeci Salih	Üye	Albayrak caddesinde esnaf.
Elektrikçi Salih	Üye	Vehbi Koç ticarethanesinde.
Sabri Epçin	Üye	Milli Müdafaa Vekâleti kalorifer ustabaşısı.
Makinist Hasan	Üye	Tahtakale’de makine tamircisi.
Elektrikçi Nazmi	Üye	Samanpazarı’nda Halk eczanesinde.
Makinist Necati	Üye	Akköprü’de esnaf.
Cemil	Üye	Bentderesi’nde elektrik dükkânı sahibi

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 9.

Cemiyet tablo 5 ve 6’daki sektörlere yakın alanlarda faaliyet gösteren esnaflardan müteşekkildir. Üyelerin uzmanlık alanlarında göre -elektrikçi, makineci gibi- tanımlamalara uygun isimlendirmeler yapılmıştır. Cemiyet üyelerinin faaliyet bölgeleri Akköprü, Samanpazarı ve Bentderesi olarak kaydedilmiştir. Bazı üyeler başka işyerlerini adres olarak bildirmiştir. Vehbi Koç Ticarethanesi ve Halk Eczanesini, bazı üyeler adres olarak bildirilmiştir.

Tablo 8. Debbaglar Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Adresi
Kadir Ağdukan	Reis	Altuntaş Mahallesinde Sağun Sokak numara 1.
Mesud oğlu Hakkı	Üye	Öztürk Mahallesinde Sarıyer Sokak.
Mehmet Ağdukan	Üye	Altuntaş Mahallesi Çarşı Sokağında numara 11.
Halil	Üye	Öztürk Mahallesinde İzzettin semtinde numara 12.
Hüseyin Avni Derici	Üye	Akbaş Mahallesinde İraç Sokağında numara 12.
Ali Cici	Üye	Tabakhane Mahallesi Cicioğlu Sokak numara 12.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2 Ek. 10

Debbaglık, Anadolu’da varlığını sürdüren en köklü mesleklerindendir. Ankara’da cemiyeti kurulan bu sektörün üye sayısı diğerlerine göre daha az olmuştur. Cemiyetlerin üye sayıları genellikle dokuz dolaylarında seyrederken, debbaglar cemiyetinde üye sayısı altıdır. Sektör temsilcilerinin işyeri daha çok, Akbaş, Altuntaş ve Öztürk Mahallelerinde yoğunlaşmıştır.

Tablo 9. Şoförler Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Adresi
Hidayet	Reis	Halaç Mahmud Mahallesinde Saydam Sokak numara 20.
Hayri	Üye	Hacı Bayram M. Tayyareci Behçet Sokağında numara 19.
Ömer	Üye	Mudafaa-i Hukuk Caddesi Ümid makine tamirhanesi sahibi.
Selim	Üye	Askeri fabrikalar baş şoförü.
Kamyoncu Niyazi	Üye	İstanbul caddesinde gümrükler karşısı Cevad evinde.
Konyalı Hoca oğlu Mehmet	Üye	Lozan Palas 368 plaka nolu otomobil sahibi.
Sait	Üye	Özbey M. Öksüzce Çeşme Sokağında 65-67 Numarada
Nuri	Üye	Ulus matbaası karşısında ucuz otomobil malzeme ticaret evi sahibi.
Hacı Mehmet	Üye	Soğukkuyuda şark otomobil malzeme deposu sahibi.
Recep	Üye	İnhisarlar Bakanlığı şoförü.
Abdullah	Üye	İsmet İnönü M. Reşad Paşa sokağında numara 22.
Ali	Üye	Soğukkuyuda kardeşler garaj sahibi.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 10.

Şehrin ulaşımı açısından önemli bir hizmet gören şoförler, cemiyet kurarak önemli bir dayanışma gerçekleştirmiştir. Toplam on iki kişiden oluşan cemiyette, kamu ve özel sektörde

çalışanlar birlikte katkı sağlamışlardır. Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti ve askeri fabrikalar şoförleri cemiyete üye olmuşlardır. Cemiyet üyelerinin adresleri Soğukkuyu, Halaç Mahmud Mahallesi, İstanbul Caddesi gibi mevkilerde yoğunlaşmıştır.

Tablo-10 Berberler Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Adresi
İbrahim Sefa	Reis	Samanpazarı'nda berber.
Halil İbrahim	Üye	Bankalar caddesinde berber.
Hüseyin Cevdet	Üye	Bankalar caddesinde kadın berberi.
Serezli Mustafa	Üye	Bankalar caddesinde berber.
Bursalı Şakir	Üye	Eski postane arkasında berber.
İbrahim Kayalı	Üye	Anafartalar caddesinde şık berber.
Rıdvan	Üye	Anafartalar caddesinde kadın berberi.
Hüsnü Fuat	Üye	Anafartalar caddesinde kadın berberi.
İsmail Hakkı	Üye	Anafartalar caddesinde Evkaf apartmanında berber.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2 Ek. 10.

Ankaralıların kişisel bakım işlerinde hizmet sunan sektör çalışanları, bu süreçte esnaf cemiyetleri arasında yerlerini almışlardır. Sadece erkek saç bakımı yapan esnaflar değil aynı zamanda kadınlara özel çalışan esnaflar da aynı çatı altında birleşmişlerdir. Ancak bütün üyeler erkeklerden oluşmuştur. Üyelerin iş adreslerinde birbirine yakınlık söz konusudur. İşyerlerinin aynı caddede olmalarından bu durum anlaşılmaktadır. Anafartalar Caddesinde dört, Bankalar Caddesinde üç esnaf cemiyete üyedir. Aynı caddedeki yoğunlaşma bir rekabeti beraberinde getirmesi ihtimaliyle birlikte, dayanışma ve işbirliği açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Tablo-11 Terziler Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Adresi
Saim	Reis	Bankalar Caddesinde yeni Sümer terzi evinde terzi
Necati	Üye	Anafartalar Caddesinde Dr. Nizamettin Ap. 1. katında terzi.
Hikmet	Üye	Bentderesi Caddesinde Jandarma karşısında terzi.
Cemal	Üye	Bentderesi Caddesinde Jandarma karşısında terzi.
İsmail Hakkı	Üye	Hacı Bayram Caddesinde esnaf cemiyetleri binası üstünde terzi.
Niyazi	Üye	Hacı Bayram Caddesinde Sebat terzi hanesinde terzi.
Mustafa Cudi	Üye	Bankalar Caddesinde emniyet terzi hanesinde terzi.
Ali Kemal	Üye	Bankalar Caddesinde emniyet terzi hanesinde terzi.
Abdullah	Üye	Anafartalar Caddesi Evkaf apartmanı, yeni sinema üstünde terzi.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2 Ek. 10.

Giyim sektörünün önemli bir üretim grubu olan terziler, biri başkan toplam dokuz kişiden mürekkep bir cemiyet kurmuşlardır. Genellikle merkezi yerlerde faaliyet göstermişlerdir. Anafartalar, Hacı Bayram ve Bankalar Caddelerindeki mekânları terziler cemiyeti üyeleri adres olarak belirtmişlerdir. Terzilerin üretimi erkek veya kadın olarak tasnif edilmemiştir.

Tablo 12. Fotoğrafçılar Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Bilgileri
Kerim	Reis	Fotoğrafçı ve muallim.
Remzi	Üye	Hilal fotoğrafçısı.
Muammer	Üye	Fotoğrafçı.
Adil.	Üye	Fotoğrafçı.
Fadıl	Üye	Fotoğrafçı.
Lütfi	Üye	Fotoğrafçı.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 11.

Ankara'daki esnaf cemiyetleri içerisinde az üyeye sahip cemiyetlerden birisi fotoğrafçılar olmuştur. Biri reis, beşi üye toplam altı kişiden mürekkep cemiyet üyelerinin adresleriyle ilgili bir detaya ulaşılamamıştır. Üye bilgileri kapsamında cemiyetin reisi aynı zamanda eğitimci olarak tanımlanmıştır.

Tablo 13. Manifatura ve Tuhafiyeciler Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Üye Bilgileri
Çankırılı oğlu Şükrü	Reis	Koyun pazarında manifaturacı.
Mehmet Topçu	Üye	Âşıklar caddesinde manifaturacı.
Mehmet Fevzi	Üye	Adliye caddesinde Hilal mağazasında sahibi.
Hamamcı oğlu Hacı Mehmet	Üye	Adliye saray caddesinde manifaturacı.
Vehbi Celal	Üye	Anafartalar caddesinde tuhafiyeci.
İzzet	Üye	Anafartalar caddesinde Ucuz pazarında manifaturacı
Hıfzı Çadırcı	Üye	Anafartalar caddesinde caddesi.
Hikmet Balcı	Üye	Adliye sarayı caddesinde tuhafiyeci.
Mehmet Ali	Üye	Adliye caddesinde Erkut mağazası sahibi.
Hasan Tahsin	Üye	Anafartalar caddesinde Papatya mağazası sahibi.
Burhan Üçer	Üye	Asri helalar karşısında.
Ortaç Talat	Üye	Adliye sarayı caddesinde tuhafiyeci.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 11.

Cemiyetler içerisinde en geniş kadroya sahip olanlardan birisi manifatura ve tuhafiye sektörü mensuplarıdır. Tekstil alanında faaliyet gösteren cemiyet, on iki kişilik bir heyetten oluşmuştur. Manifaturacılar ve tuhafiyeciler Anafartalar, Adliye sarayı ve Koyun pazarı mevkilerinde faaliyet göstermişlerdir.

Tablo 14. Hırdavatçılar Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Üye Bilgileri
Halil Naci Mihçioğlu	Reis	Anafartalar caddesinde hurdacı.
Vehbi Koç	Üye	Anafartalar caddesinde İş Bankası karşısında.
İbrahim Hakkı	Üye	Anafartalar Caddesi hırdavatçı.
Sanator	Üye	Anafartalar'da hırdavatçı.
Abdullah	Üye	Şark malzemesi inşaiye pazarı sahibi.
Hüsametdin Hamamcı	Üye	Adliye Caddesinde hırdavatçı.
Hırdavatçı Emin	Üye	Adliye sarayı Caddesinde.
Hırdavatçı Yontof	Üye	Anafartalar caddesinde.
Camcı Fazıl Cemal	Üye	Anafartalar caddesinde.
Esat oğlu Ali Rıza	Üye	Anafartalar caddesinde hırdavatçı.
Halit Çinkılı	Üye	Yeni postane arkasında.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 11.

Şehrin yapılaşmasına katkı sağlayan sektör cemiyetlerden birisi de hırdavatçılar cemiyeti olmuştur. Bu cemiyetin reisi Halil Naci Mihçioğlu'nun kırtasiye işi yapan dükkânı vardı (Dinçer, 2014: 46). Vehbi Koç, Anafartalar Caddesi İş Bankası karşısı olarak adresini beyan edip, cemiyete üye olmuştur. On bir kişilik yönetimi olan cemiyetin diğerlerinde önemli

bir farkı mevcuttur. Cemiyet üyeleri arasında gayrimüslim esnafların varlığı söz konusudur. Bu gelişme mesleki dayanışma ve eşitlik ilkeleri açısından önemlidir. Cemiyet üyelerinin önemli bir bölümü Anafartalar, Yenipostane ve Adliye Sarayı karşısı mevkilerde konumlanmıştır. Yapılaşma süreci içerisinde olan kentin ihtiyaç duyduğu malzemelerin satışı bu caddeler üzerine yoğunlaşmıştı (Dinçer, 2014, s. 41).

Tablo 15. Mahrukatçılar (Odun ve Kömürcüler) Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Üye Bilgileri
Mehmet Emin	Reis	İstasyonda mahrukatçı.
Hüseyin Orak	Üye	İstasyonda mahrukatçı.
Sadık	Üye	Bentderesi'nde mahrukatçı.
Hulusi	Üye	Bentderesi'nde mahrukatçı.
Hasan Tahsin	Üye	Bentderesi'nde mahrukatçı.
Baki	Üye	Bentderesi'nde mahrukatçı.
İsmail Hakkı	Üye	Hamamönü'nde mahrukatçı.
Bahri	Üye	Hamamönü'nde mahrukatçı.
Veysel	Üye	Ulucanlarda mahrukatçı.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 11.

Şehrin ısınma ve diğer amaçlı odun ve kömür temininde bir rol üstlenen mahrukatçılar, cemiyet kurmuşlardır. Henüz fosil yakıtın yaygın olmadığı dönemde şehrin farklı noktalarında faaliyet göstermişlerdir. Mahrukatçılar, Bentderesi, Hamamönü, İstasyon ve Ulucanlar'da ticaret yapmışlardır.

Tablo 16. Bakkallar Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Üye Bilgileri
Arif Süleyman	Reis	Yeni halde makarna acente sahibi.
Cemil	Üye	Anafartalar caddesinde Kardaşlar pazarı sahibi.
Enver	Üye	Bankalar caddesinde Ahmet Enver bakkaliyesi sahibi.
Cemal Kürlü	Üye	Yeni halde Beyler bakkaliyesi sahibi.
Agâh	Üye	Emniyeti Umumiye karşısında kantariye ticarethane sahibi.
Halid	Üye	Ümit ticarethanesi sahibi.
Hüseyin Avni	Üye	Taş merdivende bakkaliye mağazası sahibi.
Mustafa Şevki	Üye	Işıklar caddesinde Akşehirli.
Hulusi	Üye	Yenişehir'de Hilal bakkaliyesi sahibi.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 12.

Şehrin gıda tedarikinin bir parçası olan bakkallar, dokuz kişiden teşekkül eden bir cemiyet kurmuşlardır. Üyeler Anafartalar, Yenihal, Taş merdiven, Işıklar caddesi gibi farklı adresleri beyan etmişlerdir. Bu cemiyetin üyeleri diğerlerinden farklı olarak çoğu işyeri sahibi olarak kendilerini tanıtmışlardır.

Tablo 17. Kasaplar Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Üye Bilgileri
Ömer Koç	Reis	Yeni halde 39 numaralı dükkânda kasap.
Lütfi	Üye	Tabakhane caddesinde 45 numarada kasap.
Cemil	Üye	Yenişehir'de Tuna caddesinde 18 nolu dükkân
Âdem	Üye	Orman çiftliği kasaplık şefi.
Halil Çavuş	Üye	Saman pazarında 15 numaralı dükkânda kasap.
Hüseyin	Üye	İsmet Paşa Mahallesi Mektep caddesinde 38 nolu kasap.
Osman	Üye	Hacı Doğan Mahallesinde İbadullah Caddesinde 44 nolu kasap
Vahit	Üye	Koyun pazarında 28 nolu dükkânda kasap.
Süleyman	Üye	Cebeci Fırın Caddesinde 26 nolu dükkânda kasap.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 12.

Yine şehrin gıda sektörünün bir parçası olan kasaplar, dokuz kişiden oluşan bir cemiyet kurmuşlardır. Kasaplar cemiyeti üyelerinin faaliyet alanları daha farklı noktalarda seyretmiştir. Yukarıdaki cemiyetlerden farklı olarak, Cebeci, Orman Çiftliği, Hacı Doğan, Tuna Caddesi gibi bölgelerde faaliyet göstermişlerdir.

Tablo 18. Lokantacılar Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Üye Bilgileri
Halit Tura	Reis	Anafartalar caddesinde Ünlü Ülküt salonu sahibi.
Hayri	Üye	İstanbul pasta salonu müdürü.
Mehmet	Üye	Tahtakale caddesinde tatlıcı.
İbrahim	Üye	Taksi sokağında Zafer lokantası.
Rıfat	Üye	Koyun pazarında aşçı.
İsmail	Üye	Kızılbey Caddesinde tasarruf aşçısı.
Abdürrahman	Üye	Zafer Caddesinde Akman pastacısı.
Hüseyin	Üye	Taksi Sokağında kebabçı.
İslam	Üye	Tartıcılar Sokağında piyazcı.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 12.

Yemek alanında faaliyet gösteren lokantacılar, Ankara'da cemiyet kuran sektörlerden birisi olmuştur. Bu defa farklı mevkilerle birlikte işyeri adlarına dair bilgiler de kayda geçirilmiştir. Ünlü Ülküt, Zafer Lokantaları ve Akman Pastacısı gibi firma isimleri mevcuttur. Lokantacılar cemiyetinin üyeleri daha çok aşçılardan oluşmuştur. Yemek sektörünün diğer önemli mesleklerinden pastacı, piyazcı, tatlıcı ve kebabçılar da cemiyete üye olmuşlardır.

Tablo 19. Kahveciler Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Üye Bilgileri
Ali Reşat	Reis	Hayat suyu sahibi.
Ahmet Kenan	Üye	Cihan ve park kiraathanesi müsteciri.
İsfendiyar	Üye	Saman pazarında Ferah kiraathanesi müsteciri.
İlyas	Üye	Postane arkasında Ulus çayevi kiracısı.
Şakir	Üye	Cebecide aile bahçesi kiracısı.
Esat	Üye	Saman pazarında kahveci.
Davud	Üye	Çankırı caddesinde yeni taksim kiraathanesi kiracısı.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 12.

Kahvehane işletmecileri yedi kişiden oluşan bir kadro ile cemiyet kurmuşlardır. Cebeci, Samanpazarı ve Çankırı Caddelerinde faaliyet göstermişlerdir. Kahvecilerin adres bilgilerinde mevkiden başka firma isimleri ve iş yeri sahibi olup olmadıklarıyla ilgili bilgiler mevcuttur. Cemiyet üyelerinin çoğu, kiracı olarak faaliyet yürütmüşlerdir.

Tablo 20. Sebzeciler Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Üye Bilgileri
Fehmi	Reis	Suluhan'da komisyoncu.
Mevlüt	Üye	Suluhan'da komisyoncu.
Recep	Üye	Suluhan'da komisyoncu.
Şaban	Üye	Suluhan'da komisyoncu.
Ahmet	Üye	Anafartalar Caddesinde sebze.
Mustafa Mahmut	Üye	Yeni halde esnaf.
Arap Hüseyin	Üye	Yeni halde sebze.
İzmirli Hüseyin	Üye	Anafartalar caddesinde.
Talat	Üye	Postane arkasında sebze.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 13.

Şehrin gıda ihtiyacının karşılanmasında payı olan sebzeciler de bir cemiyet çatısı altında toplanmışlardır. Dokuz üyeden oluşan cemiyet üyelerini adresleri daha çok benzer

mevkilerdir. Perakende sebze satıcıları cemiyetinde, diğer cemiyetlere göre daha sade bir adlandırma kullanılmıştır.

Cemiyet üyelerinin faaliyet alanları özellikle Yeni Hal ve Suluhan çevresinde toplanmıştır. Ankara Hal Pazarı, 1929 yılında Tahtakale’de meydana gelen büyük yangının ardından, Postane Caddesi ile Anafartalar Çarşısı arasında kalan bölge ile Suluhan’ın karşısındaki alana inşa edilmiştir. Pazar, şehrin yiyecek ve içecek temininde önemli bir işlev üstlenmiş; zamanla bir ihtisas çarşısı hâline gelerek gıda ticaretinin merkezi konumuna yükselmiştir (Dinçer, 2014: 41).

Tablo 21. Fırıncılar Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Üye Bilgileri
Sofuoğlu Mustafa	Reis	Ulucanlar’da Göztepe fırını kiracısı.
Sadettin	Üye	Sanayi Caddesinde ekmek fabrikası sahibi.
Ramiz	Üye	Cebecide Cumhuriyet fırını sahibi.
Hüsnü	Üye	Çankırı Caddesinde Zafer fırını kiracısı.
İsmail	Üye	İtfaiye meydanında Fenni fırını kiracısı.
İsmet	Üye	Çocuk Sarayı Caddesinde İstikamet fırını kiracısı.
Emin	Üye	Müdafaai Hukuk Caddesinde Erciş fırını kiracısı.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 13.

Temel yaşam ihtiyaçlarından ekmek üretimini gerçekleştiren fırıncılar, yedi kişiden oluşan bir kadro ile cemiyet kurmuşlardır. Üyelerin Sanayi, Ulucanlar, İtfaiye gibi mevkilerde işletmeleri olduğu kaydedilmiştir. Yine üyelerin bir kısmı iş yeri sahibi iken çoğu kiracı olduğunu beyan etmiştir.

Tablo 22. Otelciler Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Üye Bilgileri
Raşit Çalış	Reis	Cihan oteli sahibi.
Mehmet	Üye	Konya Azm-i Milli Hanı kiracısı.
Mehmet	Üye	Kıbrıs Hanı sahibi.
Salih	Üye	Pilavoğlu hanı kiracısı.
Celal	Üye	Mühendishane sahibi.
İbrahim	Üye	Sebat oteli kiracısı.
İsmail Hakkı	Üye	Şark oteli kiracısı.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 13.

Şehre dışarıdan gelenlerin konaklamasında rol üstelenen otelciler de cemiyet kurmuşlardır. Aynı zamanda iç ve dış turizm açısından önemli olan otellerin adlarına dair bilgiler de mevcuttur. Bazı otel işletmecilerinin kiracı olarak faaliyet gösterdiği kayıtlara geçmiştir. Yine üyelerin bir kısmı müstakil otel binalarında bir kısmı da han olarak tabir edilen yapılarda otelcilik yapmışlardır.

Tablo 23. Bahçıvanlar Cemiyeti

Üye Adı	Görevi	Üye Bilgileri
Sadullah	Reis	Soğukkuyu'da Değirmen arkında bahçıvan.
Necip	Üye	Orta arka bahçıvan.
Hasan	Üye	Üçtaş'ta bahçıvan.
Mehmet	Üye	Aşağıark'ta bahçıvan.
Hasan	Üye	Aşağıark'ta bahçıvan.
Ömer	Üye	Kazlık içinde bahçıvan.
Uzun Hasan	Üye	Sakalar arkasında bahçıvan.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 13.

Şehrin peyzaj unsurlarının bir parçası olan bahçıvanlar da yedi kişiden mürekkep bir cemiyet kurmuşlardı. Üyelerin adresleri diğer cemiyetlerden farklıdır. Sektör gereği şehir merkezi dışında mevkilerde faaliyet göstermişlerdir. Aynı zamanda suya yakın ve ilgili bölgeler olduğuna işaret eden isimlendirmeler mevcuttur. Aşağı ve Yukarı Arklar, Kazlık, Soğukkuyu gibi bölgelerde faaliyet yürütmüşlerdir.

3. Ankara Esnaf Cemiyetlerinin Denetlenme Talimatnamesi

Ankara'da kurulan cemiyetlerin, denetlenmesi, geliştirilmesi ve dayanışmanın artırılması amacıyla bir talimatname hazırlanmıştır. Sekiz maddeden oluşan bu talimatnameye göre cemiyetlerin devamlılığının sağlanması için bir çerçeve çizilmiştir. Esnaf cemiyetlerinin denetlenmesinin, Ticaret ve Sanayi Odası meclisi tarafından tayin edilen bir denetçi tarafından yapılması gerektiği ifade edilmiş ve bu denetçinin görevi ve yetkileri belirlenmiştir:

1-Cemiyetlerin işleyiş ve hesaplarının denetlenmesi, bütçe planları dâhilinde evrakın kontrol ve muhafaza edilmesi, olası bir usulsüzlük, eksik veya tahrif olmuş belge tespitinde durumun Ticaret ve Sanayi Odasına bildirmek denetçinin göreviydi.

2-Denetçi her ayın sonunda esnaf cemiyetlerinin hesaplarında; gelir, gider ve masrafları kontrol eder, ayrıca kalan bakiyeyi kayda alır ve altı ayda bir cemiyetin genel durumunu rapor ederdi.

3-Cemiyetlerin onaylanmış bütçeleri dâhilinde yapacakları harcamaların iznini vermesi, izinsiz yapılan harcamaları kaydetmesi ve odaya bildirmesi gerekiyordu.

4-Esnaf cemiyetleri heyeti idare ve genel toplantılarında verilecek kararların talimatname hükümleri dairesinde olmasını sağlar ve ihtiyaç gördüğü takdirde esnaf cemiyetleri idarelerini toplantıya davet ederdi.

5-Esnaf cemiyetlerine mensup bütün üye tarafından idare heyeti hakkında gerçekleşecek müracaat ve şikâyeti değerlendirdi. Lüzum gördüğünde tahkikat yapar, neticesinde oda yönetimini bilgilendirirdi.

6-Cemiyet heyeti idare üyelerinin ve reisinin uhdelelerindeki vazifeyi ifa edip etmediğini kontrol ederdi.

7-Bütün cemiyetler muamelelerini, hesaplarını birleştiren bir büro halinde yönetildiği için bu büroya ait vazifeler ve diğer önemli hususları teftiş ve kontrol ederdi (BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 14).

8-Cemiyet reisleri ve idare heyetleri üyeleri bu talimatname hükümlerine göre denetçinin işlerinde kolaylık sağlamayı ve gereğini yapmakla yükümlüydü.

Bu talimatname Ankara Ticaret ve Sanayi Oda meclisinin 30 Mart 1933 tarihli toplantısında tasdik ve kabul edilmiştir. Talimatnameye riayet etmeyenler oda meclisince uygun görülen kararlara göre muamele ifa olunurdu (BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 15).

Yukarıda belirtilen Esnaf Cemiyetleri Talimatnamesi'ne göre 1935-1936 yıllarında cemiyetlerin malî durumları hakkında bir inceleme yapılmıştır. Cemiyetlerin adı, geliri, gideri ve türleri hakkında bilgiler toplanıp, odalara bildirilmiştir.

Tablo 24. Esnaf Cemiyetlerinin 1935 Yılı Bütçelerine Konulan Muhammen Gelir ve Giderler

Cemiyet Adı	Gelir	Gider
Kahveciler cemiyeti	664	664
Fırıncılar	1407	1407
Kasaplar	1953	1953
Marangozlar	1130	1130
Hırdavatçılar	718	718
Şoförler	2696	2696
Sıvacılar	362	362
Terziler	448	448
Mahrukatçılar	804	804
Berberler	504	504
Bakkallar	1344	1344
Demirciler	830	830
Taşçılar	1273	1273
Lokantacılar	1010	1010
Tabaklar	1065	1065
Sebzeciler	6258	6258
Manifaturacılar	1112	1112
Otelciler	650	650
Bahçıvanlar	1109	1109
Fotoğrafçılar	0	0
Toplam	25337	25337

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek.16.

Cemiyetlerin tahmini gelir ve gideri 1935 yılı itibarıyla kayıt altına alınmıştır. Bütün cemiyetlerin gelir-gider dengesinin korunduğu tabloya yansımıştır. Sadece fotoğrafçılar cemiyetinin geliri ve giderine dair bir rakam yazılmazken, diğer 19 cemiyet tutarlılık arz etmiştir. En yüksek tutar 6 bin liranın üstündeki sebzciler cemiyetine; en düşük tutar sıvacılar cemiyetine aittir.

Tablo 25. Ankara Esnaf Cemiyetlerinin 1935 Yılı Yardım Parası Olarak Toplandığı ve Harcadığı Tutarlar

Cemiyet Adları	Toplanan		Harcanan	
	Lira	Kuruş	Lira	Kuruş
Lokantacılar	603	31	487	05
Demir, Elektrik, Su ve Kaloriferciler	085	00	073	01
Otelciler	299	45	308	24
Taşçı, Duvarcı ve Kalemkârlar	096	25	122	61
Sebze ve Meyveciler	648	11	773	50
Berberler	510	95	495	35
Bakkallar	1022	76	991	82
Kasaplar	1366	95	1226	60
Kahveciler	313	30	227	82
Marangoz ve Doğramacılar	84	85	245	18
Sıvacı ve Boyacılar	21	85	44	00
Hırdavatçılar	169	00	91	54
Odun ve Kömürcüler	134	50	216	57
Fırıncılar	780	00	858	02
Şoförler	1543	00	1389	24
Bahçıvanlar	379	24	304	00
Tabaklar	89	00	100	47
Manifaturacılar	0		0	
Terziler	0		0	
Fotoğrafçılar	0		0	
Yekûn	8147	52	7955	02

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 17.

Cemiyetlerin 1935 yılında yardım olarak topladığı ve bu kalemde harcadığı tutarlara dair bilgiler mevcuttur. Çoğu cemiyet bu anlamda bir hareketlilik gösterirken manifaturacı, terzi ve fotoğrafçılar cemiyetleriyle ilgili bir tutar kayıtlara yansımamıştır. En çok tutar şoförler, en az tutar sıvacılar cemiyetinde toplanmıştır. Toplanan yardımların yaklaşık %90'lık kısmı harcanmıştır.

Tablo 26. 1936 Yılında Esnaf Cemiyetlerinin Bir Yıl İçinde Harcamaları

Masraf Türü	Aylık	Yıllık
Cemiyetlerin ve müşterek muhasebenin müteferrik masrafları.	320	2840
Cemiyetlerin müşterek muhasebelerinin memurları ve müstahdemlerine verilen ücret.	30	360
Esnaf Cemiyetleri bina kirası.	100	1200
Şoförler cemiyeti kâtip ücreti.	60	720
Şoförler cemiyeti odacısı ücreti.	30	360
Şoförleri cemiyeti bina kirası.	25	300
Fırıncılar cemiyeti muhasip ve kâtip ücreti.	30	360
Fırıncılar cemiyeti tahsildar ücreti.	30	360
Kasaplar cemiyeti kotra bekçi ücreti.	15	180
Bakkallar cemiyetinin tahsildar ücreti.	30	360
Sebzeciler cemiyeti odacı ücreti.	30	360
Bahçıvanlar cemiyeti bina kirası.	10	120
Bahçıvanlar cemiyeti kâtip ücreti.	15	180
Genel Toplam	725	8700

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 30.

Cemiyetlerin 1936 yılında bazı gider kalemlerini tespit etmek mümkün olmuştur. Cemiyetlerin tamamının olmasa da bir kısmının üzerinden değerlendirme yapmak mümkündür. Masraf kalemleri içerisinde tamamını kapsayan giderler kayıt altına alınmıştır.

Muhtemelen aynı kalemde birden fazla ödeme yapmayarak tasarruf etmek amacıyla cemiyetlerin idari işlerinin yürütülmesi amacıyla bir merkez kurulmuştur. Buranın kira, muhasip ve muhtelif masrafları aylık 450 liradır. Bazı meslek gruplarının giderleri ayrıca kaydedilmiştir.

Şoför, fırıncı, kasap, bakkal, sebze bahçıvanlar cemiyetinin bürokratik giderleri tabloda belirtilmiştir. Masraflar içerisinde cemiyetin kâtip, bekçi, tahsildar ve bina ücretleri yer almıştır. Cemiyetlerin kira giderleri 10 ile 25 lira; kâtip 15 ile 60; tahsildar ücreti ise 30 lira ödenmiştir.

Tablo 27. 1936 Yılında Esnaf Cemiyetlerinin Topladığı, Harcadığı ve Kasalarındaki Bakiye

Sıra No	Cemiyetlerin Adları	Toplanan Para		Harcanan Para		Kasalarında Bulunan Para	
		Lira	Kuruş	Lira	Kuruş	Lira	Kuruş
1	Lokantacılar	651	62	515	78	135	84
2	Demirciler	25	78	37	18	-11	04
3	Otelciler	480	39	359	27	121	14
4	Taşçılar	507	98	442	26	145	72
5	Sebzeciler	1331	12	1201	35	129	77
6	Berberler	319	35	213	21	106	14
7	Bakkalcılar	1404	59	1158	71	245	68
8	Kasaplar	2403	83	2267	82	196	01
9	Kahveciler	568	07	486	06	82	01
10	Marangozlar	333	47	414	95	-81	48
11	Sıvacılar	67	22	24	89	42	33
12	Hırdavatçılar	177	47	98	15	79	32
13	Mahrukatçılar	363	09	205	47	137	67
14	Fırıncılar	1254	49	1136	30	118	19
15	Şoförler	1956	21	1894	36	61	85
16	Bahçıvanlar	1147	53	1099	11	48	42
17	Manifaturacılar	659	17	663	20	-4	03
18	Terziler	23	30	23	05	0	25
19	Debbağlar	0	0	0	0	0	0
20	Fotoğrafçılar	0	0	0	0	0	0
	Genel Toplam	13818	68	12241	12	1670	47

Kaynak: BCA, 490.1.0.0/594.52.2, Ek. 29.

Yukarıdaki tabloda esnaf cemiyetlerinin 1936 yılı içerisinde topladıkları toplam tutar, harcamaları ve kasada kalanlar belirtilmiştir. Şehirde kurulan 20 cemiyete ait bilgilerin bulunduğu tabloda çoğu cemiyetin gelir-gider durumunda bir hareketlilik yaşanmışken, debbağlar ve fotoğrafçı cemiyetlerinde bu durum tespit edilmemiştir.

Cemiyetler arasında para en çok kasap; en az terzi esnafında toplanmıştır. Genellikle cemiyetlerin gelir-giderleri dengeli ilerlemiştir. Bazı cemiyetlerin topladığı yeterli gelmemiştir. Demirci, marangoz ve manifaturacı esnafının kasada kalan bütçeleri 1936 yılı için eksiye düşmüştür. Bazı cemiyetler de bütçelerinin büyük bir kısmını harcamamıştır. Sıvacılar, mahrukatçı ve berberler paralarının yaklaşık %30'unu kasada bırakmışlardır.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra üzerinde durulan hususlar arasında sanayi ve ticari gelişmeler de yer almıştır. Bu alanda atılacak adımların sistemli, düzenli ve sürdürülebilir olmasına dikkat edilmiştir. Henüz ülkenin sanayileşmediği milli burjuvazinin gelişmediği bir dönemde uygulamaya çalışılan liberalizm başarılı olamayacağı için devlet

destekli bir yöntem uygulanmalıydı. Yerli sanayicinin gelişmesi için finansal problemin çözümü kadar tüccarın müşterek amaçla birleştirilmesi gerekiyordu. Bu gerekçelerle esnafın cemiyetler kurarak tek bir çatı altında toplanması, dayanışma ve yardımlaşmanın sağlanması öncelenmiştir. Bu bir devlet planlaması olduğu kadar, tek partili dönemde partinin sürece dâhil olması olarak düşünülmüştür. Bu amaçla partinin sivil unsurlarından Halkevleri, esnaf cemiyetlerinin teşkilatlanması ve işleyişine yardımcı olabilmesi için aktif olarak kullanılmıştır. Bu amaçla cemiyetlere bazen mekân bazen de personel desteği sağlanarak esnaf cemiyetlerinin faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için çaba sarf edilmiştir.

Teşvik ve desteklerin etkisiyle Ankara'da pek çok meslek grubu cemiyetler kurmuştur. Ürün ve hizmet üreten kategorilerde esnaf bazen tek bir meslek bazen de birden fazla ve birbirine yakın uğraş alanı olan esnaflar bir cemiyet altında teşkilatlanmışlardır. Bulgular daha çok hafif sanayi potansiyeli olan esnaf cemiyetlerine işaret etmiştir.

Cemiyetlerin kurulması, teşkilatlanması gibi hususlardan başka nitelikli personel sermayesi oluşturulmasına önem verilmiştir. Henüz çıraklık aşamasındakiler için hem esnaf hem de usta olabilmesi için mesleki akademik eğitim vermeye ve bu konuda kolaylık sağlanmaya çalışılmıştır. Çağdaş devletlerdeki uygulamalar örnek alınmıştır. Ayrıca çalışanların sosyal ve ekonomik hakları da korunmaya çalışılmıştır. Borçlar Kanunu'ndan yararlanılarak, çalışma huzurunun korunması için, cemiyetler talimatnamesine eklemeler yapılmıştır.

Cemiyetlerin işleyişine dair hazırlanan talimatnamede aynı zamanda, cemiyetlerin mali işleyişine yer verilmiştir. Mali denetimlerin yapılabilmesi için Ticaret ve Sanayi Odasından destek alınmış, bir görevli marifetiyle denetimler yapılmıştır. Cemiyetlerin gelir-gider dengesi, harcama kalemleri gibi hususlar incelenmiştir. Diğer taraftan cemiyetlerin ayakta kalabilmesi için üyelerin aidat ödemesi gibi konularda da pratik çözümler üretilmiştir.

Dahası cemiyetlerin masraflarının azaltmak adına bazı giderlerde müşterek yönetime müracaat edilmiştir. İşyeri kiralama, muhasebe ve diğer personel giderlerinin ortak karşılanması gibi yöntemler uygulanmıştır. Bu cemiyetlerden bütçe ve üye bakımından en yoğun olan meslek grupları şoför, fırıncı, kasap ve bakkal gibi esnaf cemiyetleridir. Üye bilgilerinin incelendiği kısımlarda, çoğu üyenin iş adreslerinin birbirine yakın hatta bazen aynı cadde ve sokakta olduğu düşünüldüğünde dayanışmanın önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Araştırmanın sonucunda cemiyetlerin adları, üyeleri, üye bilgileri, gelirleri gibi bilgilere ulaşılmakla birlikte aslında bu hususta farklı çalışmaların yapılabileceği aşikârdır. Bu araştırmanın konusu olan Ankara'daki esnaf cemiyetleri hakkında başka verilere ulaşılmasıyla -örneğin cemiyetlerin sonraki yıllardaki faaliyetleri, üyeleri, büyüme hızı gibi- daha kapsamlı bulgulara ulaşılabilir. Cemiyetlerin tarihsel gelişimi, ekonomik döngüdeki konumları, yetiştirdiği esnaflar, dış ticaretteki konumları gibi başlıklar araştırmaya değer görülebilir.

KAYNAKÇA

- 1930 Sanayi Kongresi: Raporlar, 1930 Sanayi Kongresi: Raporlar, Kararlar, Zabıtlar, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umum Merkezi, 1930.
- Adıatar, F. (1996). Malatya şehrinin esnaf teşkilatı (1908-1950), (Tez No: 52315) [Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Atatürk, M. K. (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt: II.* (1997). (Der. Sadi Borak ve Utkan Kocatürk), TİTE Yayınları.
- Boratav, K. (2005). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, İmge Kitabevi.
- Çavdar, T. (2003). *Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960)*, İmge Yayınları.
- Çavdar, T. (2008). *Lonca'dan Odaya Nadir Eserler Kataloğu*, İTO Yayınları.
- Dinçer, G. (2014). Ulus'tan Samanpazarı'na Anafartalar Caddesi'nin Öyküsü. *İdealkent*, 11, 36-60.
- Hasar, V. (2022). *Atatürk Döneminde Ankara Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1938)*. (Tez no. 705532) [Doktora Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kavak, E. (2015). *Ankara'nın İktisadi Tarihine Dair Bir Tetkik: Ankara Ticaret Odası Örneği 1938 1950*, (Tez no. 417799). [Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kazgan, G. (2017). *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazıcı, Z. (1988). *Ahîlik, Diyanet İslam Ansiklopedisi Cilt: 1 içinde*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Keyder, Ç. (1979-1980). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Tüccarının Millileşmesi, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1797-1980 Özel Sayı, 239-255.
- Gülmez, M. (1985). 1932 İş Yasası Tasarısı ve İzmir İşçilerinin Görüşü ve Dilekleri, *Amme İdaresi Dergisi*, 17, 97-114.
- Ökçün, A. ve Ökçün G. (1968). 1923 Yılında İzmir'de Toplanan Türkiye İktisat Kongre'sinde Kabul Edilen Esaslar, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 23 (1), 53-100.
- Pamuk, Ş. (2018). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Parla, T. (1993). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İletişim Yayınları.
- Resmi Gazete.
- Sarıçoban, G. (2020). Atatürk Döneminde (1923-1929) Türkiye Ekonomisi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (44), 222-236.
- Solmaz, Ç. (2023). *Atatürk Döneminde Ankara Belediyesi (1923-1938)*, (Tez no. 794297) [Doktora Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Süt, P. (2021). *The Transformation Of The Istanbul Artisans And Traders (Esnaf) in The Late Ottoman Empire: 1839-1922*, (Tez No: 662831) [Doktora Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- TBMM Zabıt Cerideleri. (1937). Dönem: 5, Cilt: 20, TBMM Yayınları.
- TBMM Zabıt Cerideleri. (1961). Dönem: 2, Cilt: 1, TBMM Yayınları.
- Tekeli İ. ve İlkin, S. (1977). *1929 Dünya Buhramında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışı*, ODTÜ Yayınları.
- Tekerek, M. (2023). *Loncalardan Odaya Türkiye'de Esnaf-Zanaatkâr-Tacir-Sanayici*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Tezel, Y. S. (2002). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toprak, Z. (1995). *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tunçay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Yurt Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi. (BCA)
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi. (BOA)
- Uyar, H. (1997). Devletin İşçi Sınıfı ve Örgütlenme Girişimi: CHP İzmir İşçi ve Esnaf Cemiyetleri Birliği, *Tarih ve Toplum*, (160), 14-20.
- Varlık, M. Bülent. (1997). İzmir İşçi ve Esnaf Birlikleri Bürosu Nizamnamesi (1935), *Kebikeç*, 5, 201-206.
- Weber, M. (2020). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. Cem Yayınevi.
- Whatmore, R. (2024) *Düşünce Tarihi*, çev. Barış Özkul, İletişim Yayınları.